

Vester Vandet

boplads fra 800-1200

Siden 2008 har museet haft særligt fokus på marken mellem Vandet Sø og Vester Vandet Kirke. Takket være Thy-Mors Detektorforening er det nemlig blevet klart, at der her har ligget en interessant bebyggelse i vikingetid og tidlig middelalder. Efter høst 2008 gjorde man de første detektorfund, og derefter væltede de bogstaveligt talt op af jorden. Ved tilbagevendende søgninger i de perioder, det kunne lade sig gøre af hensyn til dyrkningen, er der fremkommet mange fine fund. Dette er fulgt op af arkæologiske undersøgelser, der har gjort det tydeligt, at vi her har en boplads fra vikingetid og tidlig middelalder med komplekse kulturlag, gode bevaringsforhold og et for egnen usædvanligt rigt fundmateriale.

Detektorfolkene observerede ved deres vandringer på marken, at der på den nypløjede markoverflade var lyse pletter med stort kridtindhold i mulden. Der blev heri fundet velbevarede dyreknoget og et fragment af en benkam. Andre steder var der områder med opløjet ler og brændt lerklining, der kunne stamme fra en ovn. Der var således ikke tvivl om, at der under pløjelaget var bevaret kulturlag, som var under nedbrydning ved almindelig dyrkning.

Næste skridt var ikke-destruktive overfladeundersøgelser med georadar, hvor man i heldige fald ville kunne registrere gruber, stolpehuller og andre anlæg nedgravet i undergrunden. Denne undersøgelse blev betalt af Thy-Mors Detektorforening og var udtryk for også deres særlige interesse i lokaliteten. Der blev udlagt tre felter på marken, og georadaren målte bl.a. ovale aftegninger, som kunne være grubehuse, der er en karakteristisk anlægstype fra vikingetiden.

Udgravninger

I 2011 blev der gravet søgegrøfter de steder, hvor der

var foretaget georadarundersøgelser, og det bekræftedes, at der var grubehuse på marken. Lige under pløjelaget blev der også fundet rester af et tørvevægshus af den type, vi har udgravet andre steder i Thy, og som dateres til 1100- til 1200-tallet. Dermed stod det klart, at de velbevarede anlæg og kulturlag på denne plads var under nedbrydning, og museet søgte og fik bevilget midler fra Kulturstyrelsens pulje til udgravning af dyrkningstruede anlæg. Vi kunne nu gennemføre en arkæologisk undersøgelse med det formål at skabe mere viden om pladsens karakter og bevaringstilstand.

Sidst i august 2013 gik udgravningen i gang under tæt overvågning og med uundværlig bistand af medlemmer af detektorforeningen. Der blev åbnet to felter med systematisk afsøgning af pløjejorden før og under afrømningen og efterfølgende i jorddyngerne. Vi genfandt de anlæg, der var påtruffet i 2011, herunder tørvevægshuset, hvor det var særlig tydeligt, at der på blot to år var sket yderligere nedbrydning. Landmanden har lov at dyrke sin jord og ødelægger ikke noget med vilje, men formålet med projektet var netop at afdække moderne dyrkningsmetoders indvirkning på velbevarede kulturlag.

Som et led i Torben Trier Christiansens ph.d.-projekt om detektorfund (se side 14) blev der også lavet stikprøveundersøgelser af forholdet mellem indholdet af metalfund i pløjelaget og i de bevarede kulturlag nedenunder.

Indholdsrige kulturlag

På grund af den kridtholdige undergrund er der gode bevaringsforhold for knoglemateriale i Vester Vandet. Derfor var kulturlagene propfyldte af knogler og fiskeben, og der etableredes et vandsoldningsanlæg

i felten, så vi kunne gennemskylle jord fra udvalgte områder. På den måde fik vi et repræsentativt knoglemateriale til zoologisk undersøgelse og belysning af kosten på pladsen.

Det var netop forekomsten af kulturlag i op til 1 meters tykkelse, der var undersøgelsens store overraskelse. Det er første gang, der i Thy er foretaget udgravninger i så koncentrerede vikingetidslag. Lagene bestod af mange, tilnærmelsesvis vandrette horisonter af affaldslag med et varierende indhold af trækul og et gult og rødt materiale, der tolkedes som tørveaske. Lagene er dannet ved aktiviteter over længere tid og er resultatet af den bebyggelse, der har været på stedet. Der blev ved udgravningen undersøgt flere grubehuse, som fra forskellige niveauer var gravet gennem affaldslagene og ned i undergrund. Fundet af en vævevægt viste, at et af grubehusene var brugt til vævning – en aktivitet, der typisk tillægges disse nedgravede arbejdsdytter.

Udgravningsholdet funderede meget over, hvilke aktiviteter, der har afsat de tykke affaldslag. I efteråret 2014 er der gennem et projekt på Københavns Universitet foretaget yderligere undersøgelse af lagenes sammensætning, men resultaterne foreligger ikke endnu.

Udgravning i skønne omgivelser

Aktiviteter på bopladsen

Umiddelbart har der ikke været metalforarbejdning på vikingetidspladsen, da der hverken er fundet glødeskaller, slagge, digler eller støbeforme. Et sted på marken er der fundet en del affald fra et kedelflikkerværksted på marken, men det hører til bebyggelsens sidste tid. Det samme gælder for tørvevægshuset, der dateres til ældre middelalder, 1100- til 1200-tallet. På trods af nedbrydningen var det muligt at erkende husets elementer med tørvevægge, ler- og kridtgulve samt resterne af en ovn inden for væggene. De mennesker, der har boet her, har benyttet den dengang nybyggede, romanske kirke eller dens eventuelle forgænger af træ.

Fundmaterialet viser imidlertid, at beboerne på pladsen allerede i 800-tallet har mødt kristne symboler på de smykker, der er fundet her (se side 98 og 100), men det er svært at vide, om det er lokale eller tilrejsende, der har båret dem.

Det har væsentlig betydning for Vester Vandet-undersøgelsen, at der er foretaget systematiske detektorsøgninger af såvel markoverfladen som udgravningsfladerne og jorddyngerne. Derved er frembragt

Detektorfolkene bistår ved arkæologiske undersøgelser. Især ved muldafrømning med maskine har det stor værdi.

Nederst: Snit gennem et af de undersøgte grubehuse. De vandrette brune og grå lag, der ses yderst i hver side, brydes midt i billedet af en bred nedgravning – fyldt med samme type lag, men med et mere buet forløb. Disse lag er fyldt i, efter grubehuset ikke var i brug længere. Lagene indeholder store mængder aske og stykker af dyrenogler og er tydeligvis affaldslag fra aktiviteter på pladsen. Det øverste grå lag er pløjelaget. Pløjes der dybere end nu, vil de bevarede kulturlag blive ødelagt. Foto: Museum Thy.

en mængde metalfund, som har betydning for helhedsindtrykket af pladsen. Der er f.eks. fundet adskillige mønter og møntklip (se side 106) samt diverse smykker, spænder og beslag samt låse, nøgler, pinetter og to lancespidser. Dateringen til perioden fra ca. 800 til 1200 passer godt med de udgravede grubehuse og tørveægshuset.

Ny viden om Vester Vandet

Som det vil fremgå af denne bog, er der masser af unikke, velbevarede fund fra Vester Vandet, som i de kommende års forskning og efterbearbejdning af udgravningen vil bidrage til billedet af en kompleks bebyggelse, hvis beboere har haft kontakter langt ud i verden. Sandflugten har siden vikingetid og middelalder på drastisk vis forandret landskabet vest for Vester Vandet, så man ikke længere umiddelbart kan få indtryk af vandløb m.m., men det er oplagt, at man fra pladsen har benyttet Vesterhavet til fiskeri og sejlad. Det ses såvel i indslaget af store torskeknogler som i de udenlandske mønter og importerede smykker.

Udsigt over udgravningen op mod kirken.

Siden middelalderen og også efter 1871, hvor Klitmøller fik sin egen kirke, har Vester Vandet sogn gået ud til kysten. I de seneste århundreder har fiskeri og skudehandel haft stor betydning for sognet. Det er ikke usandsynligt, at det også har været tilfældet længere tilbage i tiden.

Der har i de gennemførte undersøgelser kun været midler til at udgrave et mindre areal, men vi må antage, at der over hele marken er tilsvarende tykke kulturlag og velbevarede fund. Der er således basis for endnu flere undersøgelser – og detektorafsøgninger – af dette spændende sted. Vester Vandet er et skoleeksempel på, hvordan samarbejdet mellem detektorfolk og museum kan medvirke til at frembringe megen ny viden.

På de næste sider bringes eksempler på nogle af de fund, der er fundet ved udgravning og med metaldektektor.

Fundkavalkade fra Vester Vandet

To kamme dannet af skinner, skåret af ben og nittet sammen omkring plader med udskårne tænder. Skinnerne er udsmykket med cirkel- og linieornamentik. Den største kam er mere end 20 cm lang og blev fundet i et grubehus. Den lille kam blev fundet på overfladen forud for de arkæologiske undersøgelser.

Et udvalg af mønter fra 1000-tallet og de følgende århundreder.

Frankisk mønt med indskriften RELIGIO CHRISTI-ANI og på den anden side LUDOVICUS omkring et kors. Dateres til 822/23-840¹

To bronzepincetter, bl.a. anvendt til personlig hygiejne. Middelalder.

Lansespids, fundet ved undersøgelsen i 2011. En tilsvarende, dog større, blev fundet ved udgravningen i 2013.

Skjoldformet rasleblak fra middelalderen. Anvendt som pyntebeslag på seletøjet. Skjoldet var udsmykket med ejerens våbenskjold, men dette er ikke bevaret. Middelalder.

Tromleformet hængelås af bronze. Middelalder.

Ringspænde af bronze. Middelalder.

Rembeslag eller lignende, bronze med rester af forgyldning.

Fragmenteret nøgle til hængelås, bronze.

Vendisk knivskedebeslag. Denne type beslag, der er importeret fra det slaviske område, forekommer hyppigst i Østdanmark, men der er også fundet eksemplarer i Limfjordsområdet.² 1000- til 1200-tallet.

